

Landskap: Blekinge län

Upptecknat av: B. G. Rottenman

Härad: Moelekta

Adress: Lillhärda Holmsjö

Socken: Lillhärda

Berättat av: Gvæn Anbraning

Uppteckningsår: 1931

Född år 1836 i Lillhärda socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1

MINDRE TILLFÖRLITLIGT

Vättar.

Uppteckningen rör sig om vättar, och deras besattnare.

Att skilja vättar från troll och älvar, det var i sig
 självt en ännu sak, det var en mycket stor skillnad
 mellan dessa varelser, ty trollen var mycket stora
 och grovbyggda och större än vad människorna är uti
 allmänhet, älvarna däremot var medelmåttiga uti
 sin kroppbyggnad uti allmänhet vid samma storlek
 som flickor. På en ätta i när är vättarna däremot
 var ofantligt små, på sin höjd från till sex tom i
 längd, de bodde alltid uti större flokhar och hade
 sina gämmor långt nere i gården, de förekom uti
 backhallar som låg mot gårdar och deras ingång
 liknade större mullvadshål, som försiktigt lades igen

3180

2

efter in- och utgående. Dessa småtingar tillväskade sina blå-
dar själva utav något emne av råvara som människan icke
känner till, men våra förfäder gäp gällande att de
hade samma tillvärdningsmetod som våra stora
tongorjindlar, då de beaktade sina grova nät, dock
för man taga uti betraktande att vätterna sam-
mansatte sina vävnader tyckare och mycket tät-
ta, samt alltid uti en och samma färg, nämligen gul-
blåa, samt strålgrön toppluva, med skor av illanthal,
eller liknande illanthal, dät var med stor risk
förenadt, ifall att människor kom till att bygga si-
na bostäder över vätterns gammor och boplatssar
ty de tälde icke människornas oronande eller ballar
mäd dätta fölyde stor otur för dän förmely som hade
sin bostad över dän, förmelyns medlemmar var
allt yamt hotade med värn av skilda slag samt män-
ga andra sjukdommar som ofta varade vid inom —

ANDRE TILLFÖRLITLIGT

förmeligen uti ett sådant hus som var byggt öfver
 vätterns boplats, icke var dät tukt att man spilde ut
 varmt vatten öfver dän plats där vättarna hade sitt
 tillhåll, dän som kom till att göra dät var sig med
 god vilja eller utan betänkannde, så att dät kom att
 skada vätterna blev säkerligen lam uti någor av
 lemmarna som för all framtid blev obattigt, man
 kunde icke på någon trollkonstens väg driva däm
 från platsen där de en gång slagit sitt lägar, dät
 enda sätt till att kunna förflätta däm med var
 en dödmalle efter en måniska tagen från någon
 byghögård, om man vågade låna en sådan till dätta
 ändamålet, dänna dödmalle som måste vara all-
 deles hel och oskadad uti brannett skulle begravas
 straxt intill vättarnas ingång uti omedelbar när-
 het av deras lägar, dätta arbete kunde icke någon
 annan utföra, än en trollhåsa som var väl förtrogen

3180

3

MINDRE TILLFÖRLITLIGT

LUNDS UNIVERSITETS
BOKSÄMLESÄRKN

10. Känner Ni till någon besvärjelse, som användes, då man drev
bort vättarna?

Svar: Det har jag ännu icke fått
reda på. Det fanns sådana besvärjelser som våra
förfäder begagnade sig utaf för att fäflotta
vättarna som var af skadlig art men hur dänna
besvärjelse utfördes har jag icke fått reda på
men skall jag göra förfrågningar härnäst i framtiden,
ett bra sätt att fäflotta vättar från sin gäddplan
var att hålla ut varmt vatten eller lut, även
kåtpiss och fjäpp, våhventlut var det allra fästan-
ligaste att hålla öfver där de hade sina bon och
ingångar. Även som vad jag talat om uti föregående,
men att beguta mål varmt vatten och lut var
med stor risk förenadt. Ty där som gjorde det
blev uti vanliga fall som åtmenslake uti dän-
na sidan. Men det gick på trollmanstens väg,
att återställa ett sådant fall.

4 B.

MINDRE TILLFÖRLITLIGT

MINORE TILLFÖRLITLIGT

SSA 413
OK!

med trollmansten och de tillhörande bönar och be-
sväryelser, dät var stor risk med att låna en sådan
dödknalle, ty man fick icke behålla dän för alltid
dät skulle bestämmas en vis tid av den lånande
man måste för dänshold hava noga reda på dän
plats där man hade begravitt dän. Så att man visste
vad man skulle hämta dän på dagen kom att man
skulle återlämna dän, man fick icke hålla glömma
bort tid och natt för återlämnandet, och icke hålla
fick dän vara skadad på något sätt. Länett han-
de förnyas under en viss tid på så sätt att man
besökte trymogården tre nätter på sträcka mellan
11- tolv och ett på midnatt, mån man måste ha
hannett med sig varje gång för att bekräfta
att dät fanns kvar uti oskadatt skick, visade
något av dätta, då var den lånande såhant hem-
fallen och offer för marter och spöheri under hela

sin återstående levnads, så vida han eller hon icke
konde förmå prästen följa sig till kyrkogården och
bedya för dän som var uträtt för dätta missödet, dän
länande skulle och påsynligen vara närvarande och
avlägga full bekränelse, för både prästen och dän dö-
de som var ägare till branniet, även dätta skulle
man fortsätta med tre nätter på sträck under
midnatts timman, se för övrigt lät tidigare insän-
da övar beläningen av de dötters ben,
på dätta sätt var det icke många som gjorde sig
av med vältarna ty dät var förknippat med
för stor risk och övriga besvärigheter, uti de flästa
fall var dät till att på ett eller annat sätt söka
till att röttna fältet på några alnar från dän
plats där vältarna hade slagett sina bopälar, ty
att ha övar vältar eller uti deras omedelbara när-
het, dät var att underminera hälsan bland hela församlingen. —

3180

6

ANDRE TILLFÖRLITLIGT

se sid. 6 B, C, D.

och därför flöttade man sina stugor då man förstod
att man hade hamnat i kontakt med dessa varelser,
och detta var uti förhållandevis ett ganska lätt
arbete efter våra förfäders metod med de små stug-
garna, man tog ned murvarhett, satte slantar och
rullar under stugor och rullade där bort från
dän platsen där dessa varelser hade sitt boställe
vättarna var ike på något sätt nöliga för mäni-
skorna, nej tvärt om, de var skadliga för både
människor och djur, och under alla förhållanden då
man hade fått dem under bädugärdar där djur-
ren var installade, där rådde alltid sjukdommar
bland kreaturshopen, med varol och blodgång
bland harna, och det farliga var att harna
myölkade blod, så att man sig därav att vättarna
hattade harna hela nättarna, så att de var så
pass utrugade så att endast blodett man då man skulle myölk-
ha

11. Voro vättarna egentligen skadliga väsen eller var det
endast, då man gjorde dem emot, som de skadade människor
och djur?

6 B.

läsa s. m. levvättar var skadliga för både
folk och bräm om man kom uti förräda beröring
med den, och under alla förhållanden om man kom
till att sätta upp hus över deras kaplatrar, vapo sig
människobanneringar eller uti sådana hus där man
hade sina kreatur placerade, för människor till
att bo uti ett hus som stod öfver ett vättarsamballe
var att ställa sig uti stor fara för sitt och de sinas
hälsotillstånd och uti all synnerhet i den hvarliga
sidan, och under alla förhållanden då de skulle föda
barn, bodde man då öfver en vättasfloch, var det
under stor fara förknippadt med blodflödett som
icke ville upphöra, för än man tillhållatt en sådan
gammal som kunde stämma blodett, och genom sina
bönor och besvärjelser kunde binda eller lösa vätter-
na

ofta färdam dät att man färdrenade på ett eller
annatt sätt på dän plats där dänna dyur hade sina bon
och huphål, utan till att man ville eller tänkte på
dät, och allta utan skuld därtill, män dät yarde
sam samma, ty dän som rühade ut för dät blev på
ett eller annatt eller branh uti någon lem, eller blev
belagd mäd någon långvarig sjukdom, och måste
arlita de dän tidens sakmanniga, eller sh. trallhant-
närer som kunde lemna hjälp för dät under framtiden
män dätta hött sådana pärsonar så fördolt för sig
själv, så att de utomstående fick alldrig upplysning
tutti dänna länliga hantst, ya samma förhållande
med sh. stur var dät med hantst uti en lada-
gård där vättarna hade sina bon under där byuren
stod bandna, dät allra farligaste inträffade då nå-
gon hant skulle halva, fick man fram dän dödfödde
halven så blev blodförlusten så stor hos dyuret

MINDRE TILLFÖRLITLIGT

6 D.

11
Så dån var på att blöda ihäl, ja då var krysor val-
kryg god att få till städer, så väl för dyur som för
människor, han ville alltid vara ensam vid sin un-
dersökning och huse-ring, och ingen fick krysor eller
se vad han hade för sig under sitt arbete, män
han undersökte vad de skadliga dyuren hade sitt
bestämda tillhåll och så avlämnade han däm från
platsen, efterbörden tog han ifrån och brände upp
blodflödet stämde han, och gav man av den medfärd
med sinen, efter tre dagar var dyuret helt återställt
män wättermysälken fick man icke använda under
dessa tre dagar, d v s. att denna mysälk var sjuklig
och berömd av wätterna, dån skulle hållas ut på
en plats uti ett häs i ladugården där han själv
gavde en gräpa och anvisade, dät var på dån plats
där wätterna hade sitt rätta huvudhvarter, och dänned
var ladugården friad från wätter för all framtid.

ANDRE TILLFÖRLITLIGT

UNIVERSITETET
FOLKMINNESARKIV

ANDRE TILLFÖRLITLIGT

med detta inträffade många svårigheter bland
 kreaturen i byggena, och dät fans icke hållas män-
 ga bland trällmanstnären som kunde hjälpa detta
 ofogeth, dät var endast Koppa Vålbärg under sin livstid som
 dän enda som hade förmåga övar denna små indervidar
 han var född 1796 i vittbygdas församling och slutade
 sin levnadstid efter 103 års livstid, och många är
 de minnen som ännu lever efter honom, som se-
 dan skall nedskrivas, han kunde hjälpa alla som
 anlätade honom och många voro de som med stor
 tacksamhet fick se hans kännas hjälp under sin livs-
 tid, dät var icke alenast dygden han kunde hjälpa
 för deras förtroendegär och sjukdommar, kännas
 hjälpsamma hand sträckte sig även till människorna
 uti deras nödläge, då man alltid anlätade honom
 dät var kännas egen princip att alltid vilja be-
 handla sina patienter på egen hand utan andras mellanhjelp.

3180

8

och dän som antitade härne uti varje fall blev
 icke utan gälp, hon hämtades ofta till ladugårdar
 där vättar hade sitt näste under bottarna, där dy-
 ren hade en eller annan sjukdom som förorsaka-
 des av dänna små vassel, män då haysa valbörv
 hade besökt platsen och utfört sin behandling
 med bären och dyuren var allt uti sin ordning
 och dyuren återställda, man fick alldrig se vad
 hon uträttade hon ville alltid vara ensam uti
 ladugårdarna då hon utförde sina behandlingar
 hon viste folkhamligt vad hon hade vättarna då
 hon inträdde uti ladugården, och där befalde hon
 att dät skulle grävas ett dyupt hål, då man hade
 gjort dät fick man avlääna sig och lärarna bis-
 tes så att hon varit ensam, hur hon här utförde
 sin hanst fick man icke se, män hon hade
 någott hon lade ned uti gropen som hon sedan —

MINDRE TILLFÖRLITLIGT

själv lade igen, man var strängt förbjuden att
att åter öppna därna grop, ty då var hela källens
arbete förfedatt, man fick icke hålla ställa nå-
got dyrt uti dät besett för än när dygn efter den
behandling han vidtagett, efter dät han hade
besökt platsen försvant vältarna och dyren
blev friska på samma dag blödnungen stanna-
de genast såväl från det ena som från dät andra
stället och honna myöthade frisk och god myöth
man trodde på att han lade ned något av
den vita ormen som han med ivat sökte under
sommartiden, samt hyrbyard och vågastäl med
med vittlön och merkam, dät trodde man på men
vad han hade uti sina medförda paket och flas-
kar fick man icke reda på ty han höll sin
stora konst hemlig, män vältarna förwan allde-
les från platsen, och han alldrig åter till den ladugården mer,

Silvervätterna. goavätterna, 70

dät förekom en annan sorts vätter s. h. silvervätter
de vart helt silvergråa de var myckelt mindre än de
färegående och fäkte sig alltid en i husen och uti måni-
skakostädar. de tyckte myckelt om människorna, och
var icke av den art att de ville tillfoga människor
eller dyra något ont, dessa vätter kallades ofta för
goavätter därför att de gengäldade en god gärning med
myckelt små silverpärlor som de frambringade med
sitt lamnande som man alltid hörde där dessa go-
avätter hade sitt tillhåll. män sådana pröfver
framlade icke silvervätterna utan att de hade fått
någon god sak från huset, såsom något småbränn-
vin eller o. d. sådant lade man ut i fästugan eller
på fästugebänken, på morgonen var snickert borta
och några myckelt små silverpärlor lag på samma
plats. dät fanns ett myckelt litet hål uti varje pärla
så att man kunde tröda där på en myckelt fin tråd, —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
se. sid 10 B.

Goavätter

3180

10

se sid 10 C.

MINRE TILLFÖRLITLIGT

12. Är benämningen silvervättar vanlig i Eder trakt? Vad är i så fall skillnaden mellan dem och vanliga vättar?

10 B.

Silvervättar är husvättar och medför tur och lycka uti de hus och färmelyar där däm har tagett sitt allvarliga tillhåll. Dessa vättar är icke skadliga för vare sig människor eller dyur. och icke hållas för människans förmågenhet och ekonomiska ställning utan tvärt om, ha de samma egenskap som hus och gårdstörten, till att förmåra och förhåra husets och gården ekonomiska ägodelar. de är mycket små och har ett silvarliknande utseende. De gårna uti eller under sådana hus där människorna äro boga och fredliga, behåvas icke drivas bort. tycker de icke om baslätten eller folhett avflättar de med egen vilja, män där man hyllar däm har man stor hättan av däm, efter våra förflädars många berättelser om silvervättarna, se dät föregående insant berättat om vättarna

13. Voro inte vättar och goavätta samma slags väsen ?

dät är endast uttryck till och benämningen på dessa
väsen som shilyar. Här på arken är benämningen
silvarevättar de goda och nötliga vättar, uti hallan
benämnes de för goavättar har man hört sägnas om
man här uti dessa trakter har de av våra förfä-
dar fått dät namn namnett silvarevättar der
för att dessa vättar förskäde husets silvareförråd
uti smärre män värdefulla partyanar och i synner-
het då något bröllop skulle äga rum på gården.
Våra förfäder har berättat om hur man har
iakttagit hur tätt de små nätta hammaslagen
har fått mot sitt fina arbeten och hur bruden
belivett gratulerad med smidiga halsband av myckelt
små silvareförlor som man fått ankända på stora
trappen före bröllopdagen, ifall att silvarevättarna
trivdes bra på platten.

10 c.

LINDRE TILLFÖRLITLIGT

Låt var dätta som man kallade för vättersilvar, man
 kunde allt jämt höra vättersmedarna hamra men man
 kunde alltså komma åt att få se när de arbetade
 därna vätters hade ofta sina gjämsställen inuti stu-
 garna under sänorna och under golvvett, uti de gam-
 la skrovliga timmerväggarna, uti de gamla blåsfod-
 salen och på många andra ställen i stugan där plats
 fanns för däm, man höllade alltid för däm små
 varelser på ett eller annat sätt för att göra sig
 stor bekant med däm, man gav däm vad de
 gärna ville ha, såt myöth tyckte de mycket om
 varför man alltid satte ut en skål sådan på
 förstugebrän på hvällarna, de föregående vättern
 sökte man på allt sätt att slippa ifrån, män däm
 goavätters sökte man däremot att få behålla, ty
 de medförde stor tur vid gårdarna, och därför höllade
 man däm, ty dät var ett skydd för derasilvar och guld.

Sjukdomar
försäkrade av
våttarna.

3180

12

Sjukdomar som våttarna var avsak till var ganska farliga och kunde icke botas av läkare eller medel uti naturligt hänseende, till att återställa en människa som rått ut för denna farliga olägenhet måste söka upp en sådan trollgumma eller trollgubbe som var öfverlägen alla andra trollkonstnärer, dät måste vara en sådan som hade varit infångad av trollen och varit uti deras fångenskap en längre tid, dät var väntade de sjukdomar som förorsakades genom dessa varelser, man blev helt eller delvis lam uti de lemmar som blev angripna, rådde man uti olycka med att skärfpa ut varmt vatten eller annan orentlighet utan till att veta om derois bestad för man sjukdom av ländrigare art, såsom värk i ledarna, en oavtaglig huvudvärk o.s.v. gjorde man dät för att tillfoga våttarna skada, med berätt mod, då blev man snart invalid uti hela den ena tiden, och ofta förhvar —

dått att man blev lam uti hela underlivet eller och i
armarna och ögonen, sådana sjukdommar kunde icke be-
tas med någon sorts naturlig medecin, dåt måste vara ge-
nom läkning och bekvämligheter och hvilstäggning, dänna be-
handling måste utföras av en övradälig trollgobbe eller
gammal, av samma huantom, falt återställda blev man all-
drig från dänna sjukdom, män så att man kunde gå
och kulera sig med tillgälp av häpp, några fyrtre sjuk-
dommar ärtadthoms icke av vättarna, såsom älvabläst
"älvablädd" dåt fick man då man kom till att passera
en plats där älvarna hade haft sin lekplats, ty älvarna
tolde icke att allmänheten blän mäniskor trampade och
orenade deras dansplats, elvablästen var synbarlig på
huden därefternam att dåt slog upp små blåsor över hela
 kroppen, som bliade och med värkfullt, dätta var ganska
lätt att bota, man skaffade sig älva nättelpipor som
man blåste älva gånger med varje pipa över hela kroppen

dätta hade dän wärmar att man var fallhamligt fri
från blisar och bläda efter älwa timars färlapp efter
behandlingen. Trollshätt s.h. villapishott, botesmedel,
dätta förhem då man var ute under bar himmel efter
hl-talv på natten, dät var en wär syndom för dän
som rädhade ut för något dyligt. man blev häftigt anta-
gen så att man knappast ormade taga sig till sin bostad
dän åtföljdes av sträng febler och bränning som fortsatte
tills man bräntes upp gröna gallan, män hade man en-
dast få reda på dän rätta pårson uti trollhamsten så
var dät hela snart avgjort, dän synde skulle sättas på en
jordfast sten eller en hall, ett bägg, o.d. så skulle man
shuta öwar dän syndas huvud it alla fyra väderstrichen
med samma man läste olina för varje skott och väder-
strich, trollhamstnären skulle vara ensam med dän synde
efter de fyra skottens avläggande skulle den synde gå
baktänges in uti sin stuga, efter tre dagar war man helt frisk,

älskott, d. s. h. stenolva, är vad man uti våra tidlar hål-
 lar pärlan och inträffar på ögonen, nu är dät en ögonsyuk-
 dom som behandlas av läkare, män under våra förfäders tid
 uppkom denna sjukdom genom stenvättar, och inträffade
 i allmänhet för sådana människor som arbetade med sten-
 brytning, och hade under arbetet hammet i beröring
 med dessa vättar som bodde under stenar och bäry,
 denna ögonsjukdom botades med vätterstark, stenvatten som
 man badade dät smadade ögatt med pr. dag, tre gånger
 och tre dagar på sträck, varefter sjukdommen var borta,
 dät förkom också en ögonsjukdom man kallade stolstöt,
 denna ögonsjukdom uppkom därigenom att man sig sig
 tillbaka då man passerade en björngård efter märkets
 inbrott, man trodde på att någon av de döda var uppe och
 slog däm för ögonen, detta botades man med att stöta tre
 läng mot ögatt, tre mot tabett, och tre mot golvet, dät
 skulle vara en s. h. trindstal, med tre. Men i länssamne,

14. Är benämningen stenvättar vanlig i Eder trakt? Vad är det i så fall för väsen och hur skilja de sig från de andra vättarna?

benämning eller stenvättar hade aldrig någon berättelse med människor eller djur eller var skräcklaga för dem, utan endast uti vissa fall, om dyren kom till att oroa sig på den plats där de hade sitt allmänna boställe datta kunde hända att ett kreatur pissade blodblandad urin under samma ren då de var ute på bete, och då viste våra förfäder allt för väl att dyren hade rått ut för stenvättar, datta kunde lätt betas, med en dimmet av jordäpplen och flängmörja, stenvättarna man hade då och gav dyren att dricka, och blodängerna upphörde. (Jordäpplen vad är det frägar någon?) ja det är en rund brun kula uti ett suräpples stam och fins uti yarden i måraläggare och har ett saftigt grønt innehåll med hård skal omkring.

Skriv endast på denna sida!

15 B.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

stenvättarna fanns till endast uti
manharna under stora stenar eller berg.
Inget avlästt från bostäderna, de var bara
på färgen och hade limmet med rättad

efter dät att man hade upprepatt dätta under tre dagar en
 gån varje dag under medagttiman. skulle man bada ogätt
 med lammavatten nio gånger dagligen under tre dagar,
 lammavatten kallade man dät vattne. som uti
 någon ränna eller i ran mot norr och fram från
 söder dätta vatten skulle man hämta mellan kl-
 tolv och ett på natten, med sådant vatten kunde man
 uträtta många trollkonstar med och bota många
 sjukdommar, och även påsätta de allra plägsammaste sjuk-
 dommar på sina mädmäniskor, man kunde ställa den
 mäst farligaste och pinsammaste diare på sina ovänner
 genom att taga något av deras avfäring och lägga
 ned uti en flaska med lammavatten uti så ofta
 man skakade om flaskan och kände ut några drop-
 par, så pligades den angripne av sin diare, så hölt
 man på till däs innehåll var uttämt, men dät hela
 bestod uti tralldammens konst och besvärjelser,

ANDRE TILLFÖRLITLIGT

 MS.
70 150 a